מערך פעילות

יום הזיכרון ליצחק רבין ז"ל

על גבולות חופש הביטוי

משך: שעה וחצי | **קהל יעד:** ש"שנים | **עזרים:** לוח מחיק + טושים, כרטיסי מקרה, כרזות, ציטוטים (נספחים)

המערך מנוסח בלשון זכר מטעמי נוחות בלבד, אך מיועד לכל המגדרים

רציונל

היום אנו מציינים __ שנה לרצח ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין. רצח זה היווה נקודת שבר בחברה הישראלית, והיו לו השלכות רבות על עיצובה. במפגש נעסוק בתרבות השיח בחברה הישראלית, בחשיבותו של חופש הביטוי ובמגבלותיו, ביכולת שלנו ליצור שינוי בחברה, ונבחן את נקודות החיבור בין מורשתו של רבין לבין חיינו היום.

מטרות

- ✓ דיון בתרבות השיח בחברה הישראלית.
- ✓ הבנת החשיבות של חופש הביטוי, ודיון במגבלותיו.
- ✓ בחינת נקודות החיבור בין מורשתו של רבין לבין חיינו היום.

מהלך

1 פתיחה

נפתח ונאמר שאנחנו מציינים השנה __ שנה לרצח ראש הממשלה ושר הביטחון יצחק רבין. רצח זה היווה נקודת שבר בחברה הישראלית. בכל חברה יש תפיסות שונות ודעות שונות, ואנשים שונים מחזיקים בהשקפות עולם אחרות – אולם כדי שחברה תתקיים, עליה לשמור על כללי התנהלות מקובלים, הן במישור החוקי והן במישור התרבותי־חברתי. בימים שלפני רצח ראש הממשלה יצחק רבין לפני __ שנה, השיח החברתי היה טעון מאוד, שיח מפלג, אלים ומאיים. היום, __ שנה אחרי, עלינו לשאול את עצמנו: **האם הלקח נלמד? האם תרבות השיח השתנתה? מהם הגבולות שבהם מותר לנו להביע אי־שביעות רצון / חוסר הסכמה?**

הערה למנחה: השלימו את מספר השנים בהתאם לשנה שבה מתקיים המפגש.

2 חופש הביטוי – למה הוא כל כך חשוב?

נכתוב על הלוח את המושג "חופש הביטוי" ונבקש מהמשתתפים לומר מה הוא אומר להם. נרשום את התשובות על הלוח.

לאחר מכן נשאל: **מה היה קורה לחברה שבה אסור לומר את מה שחושבים?** נבקש דוגמאות: אי אפשר לבקר את השלטון, עיתונאים לא יכולים לחשוף שחיתות, אמן לא יכול ליצור יצירה מעוררת מחלוקת, ותלמיד לא יכול לחלוק על המורה.

נסביר: **חופש הביטוי נחשב לאחת מאבני היסוד של הדמוקרטיה.** הוא מאפשר לכל אדם להביע את דעתו, לבקר את השלטון, לקבל מידע ולהיחשף לדעות של אחרים. זה נכון גם לגבי דרך הביטוי: דיבור, כתיבה, הפגנה, שיר, קריקטורה או פוסט ברשת.

> **רקע למנחה:** בישראל אין סעיף מפורש על חופש הביטוי בחוקי היסוד, אבל בית המשפט העליון הכיר בו כזכות יסוד כבר ב־1953, בפסק דין "קול העם". בית המשפט קבע אז שאפשר להגביל ביטוי רק כשיש "ודאות קרובה" לפגיעה ממשית, למשל בביטחון הציבור. מאז נקבעו בחוק כמה גבולות מוכרים: איסור הסתה לאלימות, לטרור ולגזענות, איסור לשון הרע (פגיעה בשמו הטוב של אדם) והגנה על פרטיות.

נשאל: **אם חופש הביטוי כל כך חשוב, למה בכלל להגביל אותו?** נוביל את השיח לכך שהשאלה האמיתית אינה **אם** יש גבולות, אלא **איפה** הם עוברים ו**מי** קובע אותם. כאן כדאי להבחין בין שני סוגי גבולות:

- **הגבול החוקי** – מה אסור על פי חוק ועלול להוביל לעונש (למשל הסתה לאלימות).
- **הגבול התרבותי־חברתי** – מה מותר על פי חוק, אבל פוגע, משפיל או מרעיל את השיח. זה הגבול שכל אחד מאיתנו קובע בכל יום, בשיחה, בקבוצת הווטסאפ ובקומונה.

3 ועדת הגבולות

נתחלק לקבוצות של 3–4 משתתפים. כל קבוצה היא "ועדת גבולות" ומקבלת 3–4 כרטיסי מקרה (נספח 1). על כל מקרה הוועדה מחליטה מה עושים, ובוחרת אחת מארבע הכרעות:

- **מותר וראוי** – זה בדיוק חופש הביטוי שאנחנו רוצים לשמור עליו.
- **מותר, אבל לא ראוי** – חוקי, אבל פוגע. צריך להגיב, לא לאסור.
- **על הגבול** – תלוי בהקשר, בכוונה ובמי שאומר.
- **אסור** – זה כבר מעבר לגבול, גם החוקי.

כדי להכריע, הוועדה תיעזר בשלוש שאלות בדיקה (מופיעות גם על כרטיס הנספח):

- **תוכן:** האם זו ביקורת על רעיון או על מעשה, או השפלה של אדם או של קבוצה?
- **תוצאה:** האם הדברים עלולים להוביל לאלימות או לפגיעה ממשית במישהו?
- **הקשר:** מי אומר (אדם פרטי, מנהיג, דמות ציבורית), למי, באיזו במה ובאיזה עיתוי?

לאחר כ־15 דקות נחזור למליאה. כל ועדה תציג מקרה אחד שהיה לה קשה להכריע בו ותסביר את ההחלטה. נזמין את שאר הקבוצות לחלוק.

> **הערה למנחה:** אין כאן תשובות "נכונות". הדיון החשוב מתרחש דווקא במקרים שעליהם הקבוצות חלוקות. כדאי לשים לב לכך שאותו משפט יכול להיות לגיטימי מפי אדם אחד ומסוכן מפי אחר, למשל כשמנהיג אומר אותו מול קהל גדול.

מקרים מ־1995: לאחר הדיון נספר שבחודשים שלפני הרצח היו בהפגנות נגד הסכמי אוסלו גם ביטויים כאלה: כרזות שבהן רבין מופיע במדי אס־אס, קריאות "בוגד" ו"רוצח", וטקס קללה פומבי ("פולסא דנורא") שנערך מול ביתו. נבקש מהמשתתפים להפעיל עליהם את שלוש שאלות הבדיקה.

שאלות להעמקה

- מי אחראי כשמילים הופכות למעשים – רק מי שביצע את המעשה, או גם מי שיצר את האווירה? ומה לגבי מי ששתק?
- האם למנהיגים ולדמויות ציבוריות יש אחריות גדולה יותר על המילים שלהם? למה?
- איך הרשתות החברתיות משנות את הגבול? האם פוסט, שיתוף או לייק הם גם "ביטוי"?
- האם קרה לכם שאמרתם או כתבתם משהו שחצה את הגבול שלכם? מה עשיתם אחר כך?
- איפה עובר הגבול אצלנו בקומונה? האם יש דברים שמותר לחשוב, אבל לא לומר?

4 פעילות כרזות

נפרוש את הכרזות (נספח 2) על השולחן או על הרצפה, וניתן כמה דקות להתבונן בהן. לאחר מכן נקרא את ההוראות אחת אחת. בכל סבב, כל משתתף בוחר כרזה ומניח לידה חפץ אישי. מי שרוצה מספר למה בחר בה, ושאר המשתתפים יכולים להתייחס לדבריו:

- בחרו כרזה שמתארת בעיניכם את מצב החברה הישראלית היום.
- בחרו כרזה שאתם הכי מתחברים אליה.
- בחרו כרזה שמתייחסת בעיניכם לחופש הביטוי (לגבולותיו / לחשיבותו).
- בחרו כרזה שהייתם רוצים לתלות בקומונה. מה היא אומרת עלינו?
- בחרו כרזה שהייתם רוצים להראות לרבין אילו היה חי היום. מה הייתם אומרים לו?

לאחר מכן נחזור למעגל ונשאל את השאלות הבאות

- מה דעתכם על המצב של החברה היום?
- מה לדעתכם ניתן לעשות כדי לשנות את המצב? האם יש משהו שאנחנו יכולים לעשות?
- נבקש מכל משתתף לחשוב על דבר אחד שהוא יכול לעשות כדי ליצור חברה טובה יותר (**אפשרויות:** לשים לב למה אנחנו אומרים / איך אנחנו מתנהגים אחד לשני, לעשות מעשה טוב ללא תמורה, לשים לב לאנשים מסביבנו – האם הם צריכים עזרה? וכו׳).

5 סיכום

נאמר שבמפגש היום עסקנו בתרבות השיח בחברה הישראלית, בחשיבותו של חופש הביטוי ובגבול שבין ביקורת לבין הסתה. לסיום נפזר במרכז המעגל ציטוטים של רבין, לאורך שנותיו (נספח 3), ונערוך סבב שבו כל משתתף בוחר ציטוט אחד המתקשר בעיניו למציאות חיינו היום.

מערכי פעילות נוספים ניתן למצוא במרכז ההדרכה של מחלקת שנת שירות

נספח 1

ועדת הגבולות – כרטיסי מקרה

שאלות בדיקה לוועדה

1. **תוכן** – ביקורת על רעיון או מעשה, או השפלה של אדם או של קבוצה?
2. **תוצאה** – האם עלול להוביל לאלימות או לפגיעה ממשית?
3. **הקשר** – מי אומר, למי, באיזו במה ובאיזה עיתוי?

מותר וראוי · מותר, אבל לא ראוי · על הגבול · אסור

קריקטורה עיתון מפרסם קריקטורה שבה ראש הממשלה מצויר כליצן בקרקס.	**הפגנה** בהפגנה מול הכנסת מפגינים נושאים שלטים: "הממשלה מפקירה אותנו".
"בוגד" בהפגנה סוערת מישהו צועק במגפון על שר בממשלה: "בוגד! מגיע לך למות!"	**פוסט על קבוצה** משפיען עם מאות אלפי עוקבים כותב פוסט שלפיו כל בני קבוצה מסוימת באוכלוסייה "מסוכנים ולא שייכים לכאן".
סטטוס נגד מפקד חייל כותב סטטוס ברשת שבו הוא מבקר בחריפות את המפקד שלו, בשמו.	**שיר מחאה** אמן מוציא שיר שתוקף בחריפות את הממשלה, ותחנת רדיו ציבורית משמיעה אותו.
שריפת דגל בהפגנה מפגין שורף את דגל המדינה כאקט מחאה.	**ידיעה מזויפת** מישהו משתף בקבוצת ווטסאפ "ידיעה" על פוליטיקאי, בלי לבדוק אם היא נכונה. הידיעה מתבררת כשקרית.

מורה בכיתה **מורה אומר בכיתה מה דעתו הפוליטית על הבחירות הקרובות ומסביר למה.**	**צילום מהקומונה** **חבר קומונה מעלה לסטורי סרטון מצחיק של חבר אחר, בלי לשאול אותו. הסרטון מביך.**
מערכון **מערכון סאטירי בטלוויזיה לועג לציבור דתי שלם.**	**בקבוצת הקומונה** **בוויכוח בקבוצת הווטסאפ של הקומונה מישהו כותב לחברה: "עם דעות כמו שלך אין לך מה לחפש פה".**

אפשר להתאים את המקרים לקבוצה ולאירועים מהתקופה האחרונה.

נספח 2

כרזות

יום הזיכרון ה- 18 ליצחק רבין, י"ב בחשון , 4.11.1995
الذكرى الثامنة عشرة لمقتل اسحاق رابين، 4.11.1995

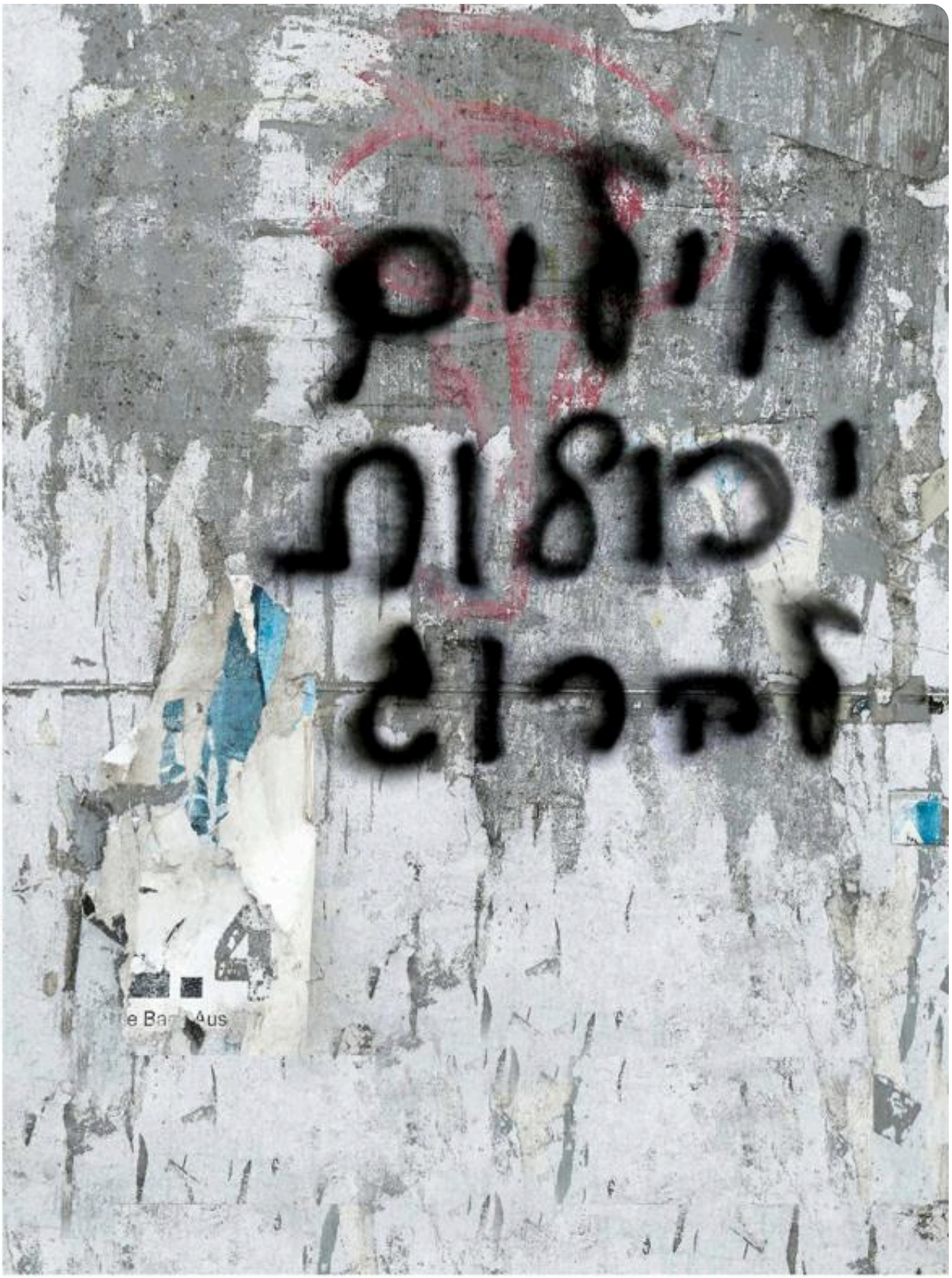

עיצוב: אילה אילת 999

20 שנה לרצח ראש הממשלה יצחק רבין

מרכז יצחק רבין
The Yitzhak Rabin Center

לדם צבע אחד. לשנאה פנים רבות.
20 שנה לרצח ראש הממשלה יצחק רבין
מרכז יצחק רבין
The Yitzhak Rabin Center

לפם
עיצוב: אירים אלוני

20 שנה לרצח ראש הממשלה יצחק רבין

מרכז יצחק רבין
The Yitzhak Rabin Center

20 שנה לרצח ראש הממשלה יצחק רבין

מרכז יצחק רבין
The Yitzhak Rabin Center

20 שנה לרצח ראש הממשלה יצחק רבין

מרכז יצחק רבין
The Yitzhak Rabin Center

הכרזות: מרכז יצחק רבין.

נספח 3

ציטוטים של יצחק רבין

"ביטחון איננו רק הטנק, המטוס וספינת הטילים. ביטחון הוא גם, ואולי אף קודם כול, האדם – האזרח הישראלי. ביטחון הוא גם החינוך של האדם, הוא הבית שלו, הוא הרחוב והשכונה שלו, הוא החברה שבתוכה צמח. **וביטחון הוא גם התקווה של האדם**."

"אל תקבלו מוסכמות קיימות, לא בחברה ולא בתחומים אחרים. החברה צריכה לדעת להשתנות. חברה או מדינה שלא משתנה – מתנוונת. [...] **קיימו את אשר ראוי לקיים, שנו את אשר ראוי לשנות, והרבה דברים דורשים שינוי**."

"אין לנו מכרות זהב, אין לנו נפט ולא יהלומים. ישראל ענייה במשאבי טבע, אבל יש לה ובה **פוטנציאל אנושי אדיר**."

"**האלימות היא כרסום יסוד הדמוקרטיה הישראלית. יש לגנות אותה, להוקיע אותה, לבודד אותה.** זו לא דרכה של מדינת ישראל. בדמוקרטיה יכולות להיות מחלוקות, אך הכרעה תהיה בבחירות דמוקרטיות"

"לאחת הבעיות הכואבות שלנו יש שם, שם פרטי ושם משפחה. זהו צירוף של שתי המילים **'יהיה בסדר'**. [...] מאחורי שתי המילים האלה חבוי בדרך כלל כל מה שלא 'בסדר': יהירות ותחושת ביטחון עצמי מופרז, כוח ושררה, שאין להם מקום."

"אין לי נכסים, יש לי רק חלומות להוריש לדורות הבאים: **עולם טוב יותר, מפויס יותר – עולם שנעים לחיות בו**. אין זה הרבה מדיי."

"אנו יוצאים היום למלחמה שאין בה הרוגים ופצועים, ולא דם ולא סבל; **וזו המלחמה היחידה שתענוג להשתתף בה – המלחמה על השלום**."

"**שלום עושים עם אויבים**."

"אין דרך לישראל בלי מכאובים. **עדיפה דרך השלום מאשר דרך המלחמה**."

"השלום הוא הוא קודם כל בתפילות, **אך לא רק בתפילות**."

"די לדם ולדמעות. די. אין בנו שנאה כלפיכם, אין אנו תאבי נקמה.
אנו כמוכם: אנשים שרוצים לבנות בית, לטעת עץ, לאהוב ולחיות לצידכם בכבוד, באהדה, כבני אדם, כבני חורין."